

Ольга Завадська

ВИДАВНИЧА РОБОТА ПОЛЬСЬКИХ КРАЄЗНАВЧИХ ТОВАРИСТВ ВОЛИНСЬКОГО ВОЄВОДСТВА У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Дослідження краєзнавчого руху, а саме, одного із його напрямків, форми діяльності краєзнавчих товариств – видавничої роботи у 1921-1939 рр. у Волинському воєводстві, здійснено на основі аналізу роботи загальнопольських краєзнавчих товариств чи їх відділів, що діяли на згаданій території. До них ми відносимо Польське краєзнавче товариство і його Волинський відділ [3; 22], Товариство приятелів наук [4], Товариство розвитку Східних земель [27]. Варто також звернути увагу при розгляді даного питання на діяльність молодіжних краєзнавчих об'єднань (кіл) при гімназіях [4; 15; 17-20]. Краєзнавчі товариства, що функціонували у міжвоєнний період на території Польщі і досліджували різні аспекти історії Волинського воєводства, результати своєї наукової роботи публікували у періодичних виданнях. Роботи дослідників формувались у збірки і члени товариств видавали на основі них часописи. Саме ці друковані органи краєзнавчих товариств є предметом нашого дослідження. Характеристика змісту часописів, прослідкування етапів їх видання, аналіз способу збору матеріалів, співпраця членів товариств у видавничій сфері є завданнями даної статті. Окремі відомості про видавничу діяльність краєзнавчих товариств на території Волинського воєводства знаходимо у В. Дмитрук [3], В. П'ясецького [5], О. Руй [6]. Зважаючи на недостатній рівень вивчення, що спричинило необхідність залучення широкого кола джерел для розгляду питання науково-дослідницької роботи краєзнавчих товариств, у статті використано архівні матеріали, проаналізовано зміст доступних номерів видань, подано характеристику друкованих праць, випущених завдяки роботі членів товариств.

Інформаційним органом Польського краєзнавчого товариства був щорічник "Ziemia" ("Земля"). Станом на 1922 р. вийшло друком 5 номерів, в які увійшов краєзнавчий матеріал першочергової важливості. У зв'язку з важким фінансовим становищем товариства ви-

дання часопису було перервано. Лише за допомогою Відділу науки Міністерства громадської освіти та віросповідань вдалося у 1922 р. відновити роботу над випуском чергового номеру “Ziemi”. Члени товариства намагалися підвищити якісний рівень видання, в результаті чого було створено редакційний комітет, до його складу увійшли відомі науковці Польщі [22, 4]. У збірнику були тематичні розділи: „Хроніка,” або „Поточні відомості,” де подавались туристичні і краєзнавчі новини, а саме, повідомлення про туристичні і краєзнавчі з’їзди, конгреси, урочистості; „Музейний огляд” – новини в музейній роботі, звіти по діяльності товариств та їх відділень, регіональних музеїв; „Новинки літератури,” де друкувались рецензії та анотації на видану нову літературу історичного характеру. Відділи товариства по регіонах мали свої інформаційні органи. Так, на території Волинського воєводства видавався з січня 1938 р. часопис “Ziemia Wołyńska” („Волинська земля”). Редактором місячника був призначений Юліан Нец. Матеріали за результатами роботи дослідників друкувались у розділах: архітектура, етнографія, філологія, історія, географія, геологія, мистецтво, історія мистецтва. За словами В.П’ясецького: „Перший номер... вніс значне пожвавлення в дослідження і вивчення всіх аспектів минувшини Волині. В кожному номері журналу, крім популярних статей, було 1-2 матеріали саме дослідницького характеру. З ними виступали не тільки волинські науковці, але й запрошені дослідники з інших міст, як Габріель Леньсплук з Кракова, чи Маріан Мелушинський з Варшави...” [5, 12]. На сторінках „Ziemi” було опубліковано шість його статей, присвячених різним питанням історії середньовічного Луцька. Одна із таких статей „З історії Луцького замку”, була видана брошурою в 16 сторінок з двома ілюстраціями [5:9]. У звіті за 1931 р. зазначено, що членами товариства започатковано видання хронології подій Волині. На сторінках „Шкільних зошитів,” одного з розділів часопису, розпочато опрацювання давньої топографії м. Луцька. Було також продовжено монографічне опрацювання народних промислів, зокрема, гончарства на території воєводства [2, 5].

На загальних засіданнях уряду товариства протягом 1931 р. було розглянуто питання про видання пам’ятного альбому старих портретів і картин, що знаходились на території Волині і тих, що походили з Волині. Також розглядалась справа видання монографії про городища на території Володимирського повіту, опрацювання якої займався інспектор староств п. Костьолек; прийнято рішення про видання спеціального номеру „Ziemi”. На цьому ж засіданні було обра-

но воєводський редакційний комітет, який мав би надавати допомогу і збирати потрібну інформацію для редакції „Ziemi”. З метою поширення ідей краєзнавства було створено спеціальну редакційну комісію з членів уряду товариства, метою якої було визначено опрацювання і збирання відомостей з історії Волині і розміщення їх у щоденній періодичній пресі [2,8]. В подальшому планувалось збирання і нагромадження етнографічного матеріалу з метою написання праці А. Яворчаком [1,7]. У лютому 1938 р. відбувся з'їзд делегатів відділу округу Волинського ПКТ, який був присвячений 10-річчю туристично-краєзнавчого руху на Волині [31, 15-16]. По закінченню засідання прийнято пропозицію Т. Гумінського та Ю. Неца про обов'язкову передплату всіма відділами друкованого органу товариства (ціна 2 злотих на рік). За рахунок вільних внесків планувалось видання “Географічного словника панства польського” [30, 16].

Протягом 30-х років ХХ ст. відбувається поступове становлення туристичної справи на Волині. Вже в 1930 р. на загальнопольській комунікаційно-туристичній виставці в Познані відбувся спеціальний «День Волині», в рамках якого широко представлялись туристичні проспекти по Волині. В 1934 р. Волинським відділом Польського краєзнавчого товариства, тиражем 10 тисяч примірників було видано пізнавальну брошуру про Волинь, написану тодішнім директором Волинського музею в Луцьку Ю. Дуткевичем. У тому ж році накладом товариства було видано нарис Й. Буткевича про Волинь. Тоді ж почалась робота над серією брошур про волинські річки Горинь, Стир та Ікву [5]. Варто зазначити, що плідною стала видавнича діяльність Волинського відділення Польського краєзнавчого товариства, коли його очолив в 1936 р. Т. Гумінський. За його пропозицією було залучено нові наукові сили до вивчення та дослідження минувшини Волині [5]. Накладом цього ж товариства, в 1937 р. було видано дві серії листівок по 20 і 15 штук з різними краєвидами Волині, зроблені фотографом з Вільнюса Я. Булгаком. Понад 4 тисячі таких фотографій було продано на Волинській ярмарці в Рівному (1937 р.) [3, 24-25].

Товариство Приятелів наук випускало щорічник „Rocznik Wołyński”, редактором якого був Якуб Гофман. За період існування товариства вийшло 8 томів часопису. Пропозицію про початок роботи над укомплектуванням щорічника було прийнято на з'їзді Союзу вчителів середніх шкіл у справах реалізації нових програм навчання, які передбачали, крім базових вимог, також ознайомлення з природою, географією, історією регіону. На тому з'їзді впер-

ше прозвучало спостереження Я. Гофмана про відсутність необхідних вчителям матеріалів, які б допомагали у виконанні державної освітньої програми і містили інформацію як про Волинь, так і про інші регіони Польщі. Потрібно було найближчим часом заповнити цей інформаційний вакуум. Після кількох обговорень з керівником волинського шкільного округу (куратором) п. Шеланговським задум вдалося реалізувати. З ініціативи куратора в приміщенні управління шкільного округу відбулося спеціальне засідання присвячене даному питанню. У дискусії, що зав'язалась під час зустрічі по вирішенню вище згаданого питання брав активну участь і барон Штейнгель, який прибув на зібрання з Городка біля Рівного. Внаслідок обговорення було прийнято рішення про створення редакційного комітету часопису науково-популярного характеру під назвою „Волинь.” До складу редакційного комітету входили воєвода Г. Юзефський, віце-воєвода Ю. Шлешинський, куратор п. Шеланговський, Й. Волошинський і Я. Гофман на посаді секретаря. За дорученням комітету секретар відіслав листи до кількох десятків професорів і громадських діячів з прохання про надсилання матеріалів та статей до часопису. Проте, в листах не зазначалась сума гонорару за написану статтю, тому на жоден лист не прийшла відповідь. Справа по випуску часопису призупинилась [13, 4].

Наступний крок по вирішенню даного питання був зроблений у 1928 р. на засіданні уряду „Волинської комісії” Союзу вчителів середніх шкіл. Цього разу йшлося про організацію у наступному році під час канікул регіональних курсів. Також, була затверджена програма навчання. Курси тривали 5 тижнів і відбувались частково в Ковелі, Острозі, Кременці. За умовами програми навчання відбувались мандрівки до Шацька, Піща, Городка, Берестовця. У курсах взяло участь близько 20-ти учасників – науковці, спеціалісти з різних галузей наук, державні службовці. Виголошені доповіді містили інформацію з історії Волині. Науковці подали відомості про природничо-кліматичні особливості регіону; також обговорювались питання зі сфери етнографії, мовознавства, охорони природи. Доповіді відзначались високим науковим рівнем, базувались на джерельних матеріалах, тому було прийнято рішення включити їх до часопису „Rocznik Wołyński” („Волинський річник”). За результатами з'їзду планувалось видати 5 обширних томів з матеріалами про Волинь, які б полегшили виконання шкільної програми. Перший том, за планом, мав включати матеріали з географії і природи Волині, другий присвячений історичним подіям, що відбувались

на території Волинського воєводства, третій - культурі і справам освіти, четвертий – питанням господарського розвитку, п'ятий вміщував інформацію суспільного характеру. Також досить важливим аспектом при укомплектуванні збірників було дотримання головної вимоги щодо написання статей, наголошувалось, що статті мали бути виконані у науково-популярному стилі. Передбачалось, що гонорар за статтю, яку подасть фахівець у своїй галузі, буде складати 100 злотих за сторінку, витрати на виплату гонорарів взяла на себе Польська академія наук. Була прийнята до уваги пропозиція про створення регіональної майстерні, завданням якої мало стати опрацювання бібліографії періодичних видань Волині. Проте, виникли труднощі у питанні фінансування проекту. На покриття початкових видатків організатори мали дрібні заощадження. Фінансову допомогу обіцяв надати Г. Юзефський, але не вказував конкретну суму. Вихід з даної ситуації був знайдений завдяки зусиллям професора Є. Смоленського і доктора В. Орміцького, які залагодили в краківських друкарнях фірми „Орбіс”, що перейшли у власність п. Савицької після смерті чоловіка, кредитний друк часопису. Вони отримали дозвіл на поступову сплату кредити залежно від швидкості розпродажу номерів часопису [13, 4].

Перший том був надрукований в 1930 р., проте збір матеріалів до нього розпочався ще в 1927 р. Матеріали були надіслані дуже швидко, тому в 1930 р. восени вийшов друком перший том „Rocznika Wołyńskiego.” Видання складалось зі 162 сторінок, 10 таблиць, не враховуючи ілюстрацій і карт у тексті. Куратор Шелянговський, як і воєвода, були здивовані результатом, а саме тим, що вдалося, не зважаючи на фінансові труднощі, видати том часопису. Від адміністрації воєводства було отримано надзвичайно малу суму на покриття видатків з друку – 600 злотих і, навіть, деякі члени уряду мали намір повернути кошти, проте, їх переконали у недоцільності такого вчинку. Від Скарбиці Міністерства народної культури було отримано 1500 злотих допомоги. Перший том річника вийшов у кількості 1500 екземплярів, які розповсюджувались не так швидко як планувалось спочатку. Значну частину видання було поширено між вчителями, решту віддали у варшавську гуртовню [13, 5]. Перший том „Rocznika Wołyńskiego” включав матеріали з фізичної [28, 4] та господарської географії [21, 18] і ботаніки [8] Волині, інформацію з народознавства, докладно описувались звичаї та традиції під час святкування різних релігійних свят [11]. Це був перший том, тому під час роботи було допущено ряд поми-

лок, яких намагались уникнути при виданні наступних номерів часопису.

Під час друку першого тому розпочалося нагромадження матеріалів до другого і третього тому „Rocznika Wołyńskiego.” Найважчим завданням було дотриматись зазначеної тематики проекту. Зважаючи на це, було вирішено в наступних томах друкувати дослідження з різних галузей наук, але, за умови, що вони безпосередньо будуть стосуватись Волині. Готуючи до друку другий і третій томи редактор часопису отримав слова подяки і заохочення від проф. Я. Чубка, проф. С. Кота, проф. Л. Бялковського. Проте, виникало багато труднощів з авторами-дописувачами, наприклад, з Я. Фюлком, до якого Я. Гофман звертався з проханням про написання статті на тему початку діяльності польського біскупства на Волині. Я. Фюлко відмовив, мотивуючи таке рішення тим, що не має бажання співпрацювати з „соціалісткою Радлінською” і друкувати своє дослідження на тих сторінках, де друкуються роботи українських науковців – В. Липинського, Крип’якевича, Кордуби та інших, котрих прізвища внесені в список майбутніх авторів третього тому. Я. Гофман намагався пояснити йому, що Г. Радлінська готує матеріал про розвиток шкільництва на Волині перед створенням шкіл Комітетом народної освіти і що, як було визначено раніше, часопис має сприяти зближенню польських дослідників з українськими науковцями. Редактор, навіть, пригадав Я. Фіалку суд Жеромського, про результативну співпрацю з чеськими вченими, але так і не знайшов розуміння з боку дослідника [13,6]. Переписка редактора з авторами статей, як українцями так і поляками, забирала багато часу і енергії. Досить часто таке спілкування не приносило очікуваних результатів [13, 6-8]. Не зважаючи на несприятливі обставини і завдяки наполегливій праці, в 1934 р. вийшов другий том „Rocznika Wołyńskiego.” Цей том містив набагато більше інформації, ніж попередній. Він включав також дослідження з геології Волині [16,18], розвитку літератури та культури краю [10, 20] Р. Якимовича.

Наступні томи часопису виходили регулярно і без таких великих труднощів, які виникали при виданні першого і другого номерів. Єдиною проблемою, що не зникла і до часу видання останнього тому часопису, було неякісне написання статей, що мали включатись до „Rocznika Wołyńskiego.” Дуже часто редакційний комітет повертав на доопрацювання надіслані матеріали [13,8]. Видання третього тому часопису планувалось ще у 1932 р. Проте, через відсутність фінансування, а також, через нищівну критику попередніх

видань випуск щорічника змушені були відкласти. Після обговорення ситуації, що склалась і вирішення низки поточних питань, зокрема, по отриманню коштів з урядової скарбниці у справах державної культури, в 1934 р. було видано третій номер „Rocznika Wołyckiego” [23]. З метою нагромадження якнайбільшої кількості статей наукового характеру здійснювалось листування з польськими і українськими фахівцями. Проте, українські науковці, посилаючись на постійну зайнятість, не надіслали своїх статей. На сторінках щорічника відзначено професора Я. Чубка, який не тільки цікавився справами редакції видання, але всіляко допомагав у пошуку і підборі неопублікованих документів, що стосувались історії Волині. Не зважаючи на хворобу, В. Липинський також надавав допомогу у комплектуванні часопису [23]. У 1935 р. вийшов четвертий том „Rocznika Wołyckiego.” Цей том, як зазначено у передмові, був виданий за власні кошти редакції [24]. У 1937 р. був виданий п’ятий і шостий том щорічника [25], у 1938 – сьомий [26]. Робота над останнім номером щорічника розпочалась в 1939 р., проте початок військових дій перервав заплановане. Статті, що були надруковані в усіх номерах щорічника, за змістом можна поділити на тематичні збірки: економіка та господарство, освіта, етнографія, мистецтво, література, релігія, історія, археологія, географія, геологія, ботаніка, статистика. Окрема збірка статей М. Данілевічової присвячена діяльності Кременецького ліцею [10]. На сторінках збірників публікувались архівні документи, що мали наукову цінність, а також, бібліографія Волині, укладена Я. Гофманом [23-25]. В одному із номерів часопису була вміщена „Бібліографія наукових статей опублікованих в „Волинских епархиальных ведомостях” за 1867 – 1915 pp. [26]

Членами Товариства Приятелів наук було підготовлено до друку працю К. Пуласького „Хроніки польських родів Поділля, Волині і України”. Узгоджено термін видання „Пам’ятної книги на пошану Я. І. Крашевського” і заплановано наступного року видати найстарішу міську книгу м. Рівного та інвентар рукописів бібліотеки товариства [7, 9].

Значним виданням, якому вихід у світ забезпечило красназвче товариство був „Ілюстрований путівник по Волині” Мечислава Орловича, референта з питань туризму в Міністерстві робіт публічних у Варшаві, що вийшов друком у 1929 р. в Луцькій державній друкарні. М. Орловичу в своєму „Путівнику” дотримується традиційного для такого видань згрупування пізнавального матеріалу навколо певних маршрутів. Проте, маршрути по території Волинського воєвод-

ства розміщені довільно, а не починаючи з адміністративного центру. Опису маршрутів передую декілька ґрунтовних нарисів, де автор розглядає різні аспекти пізнання Волині, подає інформацію про її історію, природу, населення, економічний розвиток, мистецтво. Саме аналіз і розгляд пам'ятників мистецтва на Волині – одна з сильних сторін „Путівника”. Тим більше, що найзначніші з них зображено на фотографіях. Слід зауважити, що автор більше уваги приділяє мистецтву мурованої архітектури, зокрема костельній, дерев'яній архітектурі, особливо народного житла. Це був перший путівник по Волині (в межах тодішнього Волинського воєводства), який подавав, крім іншого, певні туристичні маршрути. Так, протягом тижня пропонувалося відвідати Любомль, Луцьк, Олику, Клевань, Острог з Новомалином, Межиріч Острозький, Дубно і Мізоч, Кременець, Почаїв, Вишнівець. Тобто пропонувались міста і місцевості з чудовими пам'ятниками архітектури, мистецтва, волинської природи. В монографії був зроблений ґрунтовний аналіз пам'яток мурованої і дерев'яної архітектури, народного житла [3, 24-25].

Товариство розвитку Східних земель, завдяки підтримці свого Головного уряду, щороку видавало „Rocznik Ziemi Wschodnich” (“Річник Східних земель”), за редакцією Едварда Рюхлего. Часопис вважався найкращим інформаційним джерелом про ситуацію на Східних землях Польщі. Річник включав дослідження тогочасних науковців, що стосувались всіх сфер життя мешканців Східних земель та характеризував стан розвитку регіону, поширював інформацію про переваги відпочинку на вище згаданій території. На сторінках часопису висвітлювались питання, що стосувались економічного, демографічного, господарчого, культурного, освітнього стану розвитку воєводств Польщі. Він вміщував звіти щодо діяльності Інституту досліджень господарського стану розвитку Східних земель товариства розвитку Східних земель [27].

У 1937 р. зусиллями членів товариства було видано брошуру тиражем 12 000 екземплярів, яка включала список туристичних садиб, що знаходились на Східних землях. Завдяки безкоштовному поширенню вона набула популярності серед громадськості. Такі дії сприяли полегшенню планування літнього відпочинку великій кількості родин, внаслідок чого, збільшилось число туристів, які відвідали Волинь і Поділля під час своїх літніх подорожей [27, 223]. Туристів приваблювали неповторні краєвиди та гостинність місцевих мешканців.

Інформаційним вісником краєзнавчих об'єднань молоді був “Orli

Lot” („Орлиний політ”) – краєзнавчий місячник для молоді, який видався зусиллями Міністерства релігійних визнань і публічної під редакцією Леопольда Вергжиновича [20,30]. У зверненні до молоді на першій сторінці лютневого номера за 1921 р. можемо ознайомитися з метою і завданнями, які ставило перед собою товариство, випускаючи дане джерело інформації: “Вільна наша Батьківщина потребує світлих, учтивих, шляхетно мислячих і чутливих громадян, якщо вона має бути великою і сильною, забезпечувати всім громадянам волю і свободу розвитку” [20,3]. Для досягнення поставленої мети Малопольський союз молоді при Малопольському аграрному товаристві в Кракові спричинив появу молодіжних організацій, в яких сільська молодь змогла б продовжити навчання. Тому було прийнято рішення про видання інформаційного вісника “Młoda Polska” („Молода Польща”). Це інформаційне джерело молодіжних організацій, що виходило два рази в місяць, було присвячене вихованню молоді в різних аспектах. Тому, всі вільні дні молоді мала б присвячувати культурно – освітній праці.

З 1925 р. у Кременецькому ліцеї виходив часопис “*Nasz widnokrąg*” („Наш виднокрай”), в якому друкувались статті виключно краєзнавчого характеру. Перший номер був літографічним, наступні номери частково надруковані. “*Nasz widnokrąg*” спочатку виходив як періодичне видання Краєзнавчого кола (гуртка). Сюди свої статті подавала невелика частина гімназійної і семінарійної молоді, періодично долучалась до співпраці молодь з сільськогосподарської школи в Білокриниці та ремісничої школи у Смизі. Найважливішим завданням, яке поставила перед собою редакція було оголошення про зміну статусу, а саме, часопис ставав загальним виданням всіх ліцейних шкіл. Таким чином, намагались залучити якнайбільшу кількість учнів як гімназії, так і семінарії до роботи у науковій сфері [29, 1-5]. В 1935 р. виповнювалось 10 років з часу видання першого номеру інформаційного вісника “*Nasz widnokrąg*”.

Перші номери часопису, виконані на гектографі, були знищені. Залишились лише матеріали статей у п. Рискової, п. Мончака, п. Грошинського. На останніх номерах часопису знаходимо напис: „Часопис молоді Кременецького Ліцею”, це досить важливо, так як 10 років тому писали: „орган краєзнавчого кола.” Це означало, що часопис був інформаційним органом молоді не всього ліцею, але лише окремої групи. Дана ситуація пояснювалась низьким інтересом молоді у міжвоєнні роки у навчанні і дослідницькій роботі. Лише в 1925 – 1926 навчальному році ситуація дещо змінилась. Функціону-

вала організація, так звана, Братня допомога, до складу якої входили всі тогочасні організації, які називалися секціями. Серед них найвпливовішою була секція Краєзнавчого кола. Внаслідок чого було висунуто пропозицію про видання інформаційного вісника кола.

Перший номер часопису вмщував звіт про діяльність Краєзнавчого кола за 1925 – 1926 навчальний рік, відгуки з екскурсій до Вишнівця та інші матеріали. Відомості про краєзнавчий рух в Кременецькому повіті і за кордоном були розміщені на останній сторінці. Ситуація з другим номером була іншою. Перш за все, за змістом він був набагато більшим. „Наш виднокрай” був кварталником. Протягом трьох місяців краєзнавці знову підготували статті, вмістили їх в часопис, проте, подані дослідження не мали відповідної якості, що було зумовлено безвідповідальністю і недостатнім досвідом редакторів, тому другий номер, надрукований в кількох екземплярах на гектографі, пішов у небуття. Було прийнято рішення зробити „Nasz widnokraj” загальнопольським молодіжним часописом краєзнавчого характеру. На вище згадану справу ліцей отримав субсидію. В результаті, з другої спроби, вийшов наступний (другий) номер під назвою: „Наш виднокрай. Орган краєзнавчого кола ім. д-ра Віллібальда Бестера, братньої допомоги молоді Кременецького ліцею” [17].

Третій номер за змістом та якістю статей не відрізнявся від попередніх. Навіть у відгукх з екскурсій, де було багато можливостей для творчої роботи, прослідковувалась поверховість у викладі матеріалу і, варто зазначити, що це лише одне повідомлення краєзнавчого характеру. В цьому номері було поміщено вірш Я. Румлової під назвою „Польщо! На морі твоє майбутнє лежить”. Вірш, судячи з назви, – програмний, якби не було римування, можна було б назвати білим. Проте, ця виголошена загальнопольська ідея прославилася краєзнавче коло на всю Польщу, а з колом і ліцей. Внаслідок чого в кількох загальнопольських виданнях з’явилися рецензії на „Nasz widnokraj”. Зокрема, знаходимо відгук у „Польському слові”: „Симпатичне видавництво намагається, аби мешканці східних земель зацікавились гарним, історичним містом і Волинськими Афінами... Часопис виходить поквартально і є виявом запалу, і праці симпатичної польської молоді, її любові до Батьківщини і улюбленого міста на кресах” [17]. Проте, все закінчилось виключно рецензіями. Ніхто з учнів інших шкіл не подав своєї статті до збірника. Загальнопольська ідея загинула в зародку. „Nasz widnokraj” залишався кварталником до 1928 – 1929 навчального року і мав такий самий низький змістовний рівень, як на початку свого створення – вірші, відгуки з

екскурсії, але, варто зазначити, що в кожному номері розміщувались звіти про діяльність організацій, існуючих у ліцейних школах Кременця. 1927 р. був роком відзначення „свята ліцею”, тому наступний номер був присвячений постаті Тадеуша Чацького. Після публікації цього номеру настала велика перерва у виданні часопису. В той період відходить від справ п. Возновський, тодішній опікун кола і редакції. На його місце обирають професора Мончака. Перерва пояснюється фінансовими труднощами, через які видання часопису було призупинено [17].

Перший номер за 1928 р. вийшов вже як номер місячника. У статті „Від редакції” читаємо: „... від сьогодні „WidokryŃeg” не буде присвячений тільки висвітленню справ краєзнавства, а буде дзеркалом, в якому повністю відобразатиметься життя ліцею...” [12, 56] і в наступних номерах до 1930-1931 рр. описувалось ліцейне життя. Протягом дванадцяти місяців 1930 р. не було випусків місячника у зв’язку з призупинням роботи колишніх редакторів часопису [12, 61]. У номерах за 1932-1933 рр. знаходимо ще кілька публікацій краєзнавчого характеру, але уже в № 3 – 4 надрукована переважна більшість матеріалу літературного характеру, тобто часопис знову змінює напрям роботи [18]. За останні роки роботи над місячником молоді гімназії налагодила зв’язки зі своїми колегами з народного університету в Михалівці, з ціллію обміну інформацією на шпальтах часопису. Таким чином, вище згадане періодичне видання набуло загальноліцейного характеру [15, 34].

Підсумовуючи все вищесказане, можемо стверджувати, що видання часописів здійснювалось з перервами у зв’язку з фінансовими труднощами і недостатньою кількістю поданих до друку статей. Крім того, подані матеріали не завжди відповідали вимогам видань і часто потребували доопрацювання. Зміст надрукованих статей мав провладний характер. Проте, враховуючи вище названі недоліки у видавничій роботі членів товариств варто зауважити, що незважаючи на недостатнє фінансування з боку держаних органів, випуск часописів здійснювався і, як правило, за рахунок коштів членів товариств. Науково-дослідницька робота проводилась на всіх рівнях – починалась з центру, тобто Польського краєзнавчого товариства, і завершувалась на місцях – у колах волинської молоді.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області (далі – ДАВО). – Ф.46. – Оп.4. – Спр.662.

4. ДАВО. – Ф.46. – Оп.8. – Спр. 707.
3. Дмитрук В. Зародження туристичного руху на Волині // *Минуле і сучасне Волині та Полісся: Ковель і Ковельчани в історії України та Волині. Матеріали XII Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 12-й річниці Незалежності України і 485-й річниці надання Ковелю Магдебурзького права. м. Ковель 23-24 жовтня 2003 р.* – Луцьк, 2003. – С. 24–25.
4. Завадська О. Журнал “Orli lot” як джерело вивчення молодіжного краєзнавчого руху на Волині в 1921 – 1939 рр. // *Волинський музей: історія і сучасність. Науковий збірник.* – Луцьк, 2004. – С. 45 – 54; Завадська О. Формування музейних колекцій на Волині в міжвоєнний період // *Минуле і сучасне Волині й Полісся: народне мистецтво і духовність. Зб. наук. праць. Матеріали Другої Волинської обласної науково-етнографічної конференції.* – Луцьк, 2005. – 12 – 13 травня. – Випуск 15. – С. 47 – 51; Завадська О. Напрямки краєзнавчої діяльності на Острозщині в 1918 – 1939 рр. // *Історія музейництва та пам'яткоохоронної справи в Острозі і на Волині. Наук. зб.* – Острог, 2006. – Випуск 1. – С. 26 – 37; Завадська О. Діяльність музеїв на території Волинського воєводства в 1918-1939 рр. // *Наукові записки. Серія «Історичні науки».* – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2006. – Вип. 6. – С. 231 – 243; Завадська О. Поширення ідей краєзнавчого руху серед волинської молоді у 1921-1939 рр. // *Наукові записки. Серія «Історичні науки».* – Острог: Вид-во Національного університету «Острозька академія», 2007. – Вип. 8. – С. 255 – 270.
5. П'ясецький В. Видавнича діяльність Волинського відділення Польського краєзнавчого товариства в 1927 – 1929 рр. // *Минуле і сучасне Волині. Краєзнавство: історія, здобутки, перспективи. Тези доповідей та повідомлень II регіональної „Велика Волинь” і IV обласної історико-краєзнавчої конференції 8-10 жовтня 1992 р.* – Луцьк, 1992. – С. 5 – 12.
6. Руй О. *Періодична преса шкільної молоді Острога в 30-х рр. XX ст. // Бюлетень товариства “Спадщина”.* – Острог, 1998. – С. 7 – 9.
7. Предварительный бюджет, отчет о выполнении бюджета, баланс и другие материалы Товарищества Приятелей наук. Магистрат г. Луцьк. Финансовый отдел. – ВОДА. – Ф.158. – Оп.2. – Спр. 739. – Арк. 9.
8. Bobkowski A. Skiad rośliny wociacskiej a zwyczaję spadkowe na Woyniu // *Rocznik Woicycki.* – Rywne, 1930. – Т. 1 – S. 11; Koczwar M. Geobotaniczne stosunki Woynia // *Rocznik Woicycki.* – Rywne, 1930. – Т. 1 – S. 52; Panek J. Roślinność okolic Rywnego // *Rocznik Woicycki.* – Rywne, 1930. – Т. 1 – S. 22.
9. Danelewiczowa M. Zycie literackie Krzemiecca w latach 1813 - 16. // *Rocznik Woicycki.* – Rywne, 1931. – Т. II. – S. 20.
10. Danilewiczowa M. Towarzystwo uczniyw Liceum Woicyckiego жwiczNecych sik w porzNednym mywieniu i pisaniu 1818 – 1923. *Rocznik Woicycki / red. J. Hoffman.* – 1934. – Т. III. – S.36; Danilewiczowa

M. Wiadomość o bibliotece L.K. i onej porządku udzielona przez Pawia Jarkowskiego Joachimowi Lelewelewi w r. 1825. – 1935. – T. IV. – S. 24; Danilewiczowa M. Lustracje dybr L.K. w 1818 i 1824 r. – T. V – VI. – S. 35; Danilewiczowa M. Wspomnienia Krzemienieckie Domicjana Mieczkowskiego. – 1939. – T. VIII. – S. 34.

11. Dymnycz N. Obrzky i wierzenia ludowe w okresie swięta Bogo Narodzenia // Rocznik Wojski. - Rywne, 1930. – T. 1 – S. 12; Hoffman J. Pisanki Wojskie // Rocznik Wojski. – Rywne, 1930. – T. 1 – S. 40; Kostecki B. Chata wiejska na Woyniu // Rocznik Wojski. – Rywne, 1930. – T. 1 – S. 13.

12. Historja „Naszego widnokręgu” (b. c.) // Nasz widnokręgu. – 1935. – S. 56.

13. Hoffman J. Dzieje “Rocznika Wojskiego” pszedruk z „Kultury”. – Pary, 1951. – S. 4.

14. Kulczycki Z. Zarys historii turystyki. - Warszawa, 1980. – 55 s.

15. Liceum Krzemienieckie w dobie obecnej 1920- 1935. Opracowanie zbiorowe. Nakładem Liceum Krzemienieckiego. Krzemieniec, 1935. – Maj. – S. 34.

16. Maikowski S. Z geologii Woynia // Rocznik Wojski. – Rywne, 1931. – T. 2 – S. 18.

17. Nasz widnokręgu. – 1926/1927. – № 1, 2 – 3.

18. Nasz widnokręgu. – 1932/33. – № 2 - 3, № 3 – 4.

19. Nasz widnokręgu. Organ Bratniej Pomocy Miodziey Liceum Krzemienieckiego // Siowo Polskie, 1926. – № 352.

20. Orli lot. – 1921. – № 2.

21. Ormicki W. Z geografii gospodarczej Woynia // Rocznik Wojski. - Rywne, 1930. – T. 1. – S. 18.

22. Piktastoletie Polskiego Towarzystwa krajoznawczego // Ziemia. - Warszawa, 1922, № 1. – S. 2 – 8.

23. Rocznik Wojski / red. J. Hoffman. – Rywne. – 1934.

24. Rocznik Wojski / red. J. Hoffman. – Rywne. – 1935.

25. Rocznik Wojski / red. J. Hoffman. – Rywne. – 1937.

26. Rocznik Wojski / red. J. Hoffman. – Rywne. – 1938.

27. Rocznik Ziem Wschodnich, 1938.

28. Smolecki J. Z geografii fizycznej Woynia // Rocznik Wojski. - Rywne, 1930. – T. 1 – S. 4.

29. Wstkp // Nasz widnokręgu. Miesiecznik miodziey liceum Krzemienieckiego. Krzemieniec, 1935 – 1936. – S. 1 – 5.

30. Zarząd Okręgu P.T.K. // Ziemia Wojska. – Rok 1. – 1938 r. – Marzec. – S. 16.

31. Zjazd delegatyw Oddzialy Okręgu Wojskiego P.T.K. // Ziemia Wojska. – Rok 1. – 1938 r. – Luty. – S. 15 – 16.